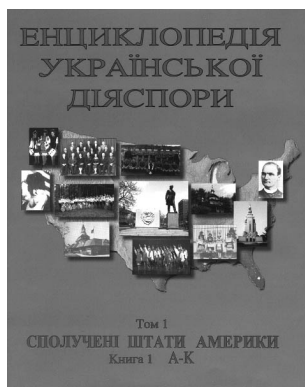

Я. Д. Ісаєвич, М. Г. Железняк, Р. Сенькусь

Енциклопедія

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ (від грец. ἐπισημοποιεῖα – коло загальноосвітніх знань) – упорядкована за алфавітом або певною системою збірка відомостей з усіх галузей знання (універсальна енциклопедія) чи з окремої ділянки (спеціальна). У Стародав. Греції термін «Е.» вживали на позначення обсягу знань, що їх повинен засвоїти освічений громадянин. Енциклопедистом часто називають Аристотеля, який підсумував здобутки давньогрец. наук. думки. До найвпливовіших у антич. світі енциклопед. праць належали трактат «Дисципліни» Терренція Варрона (116–27 рр. до н. е.) й «Історія природи у 37-ми книгах» Плінія Старшого (23–79 рр.). Наприкінці 10 ст. у Візантії створ. етимол. і тлумач. словник, відомий як «Лексикон Свіди» (Суди). Універсал. та галуз. енциклопед. зведення укладали у країнах Близького й Далекого Сходу, середньовіч. Зх. Європі. Перші друк. книги зі словом «Е.» в заголовку з'явилися у 16 ст. Значно вплинули на формування сучас. типу багатотом. універсал. Е. нім. 64-томний «Grosses Vollständiges Universal-Lexicon» («Великий повний універсальний лексикон усіх наук і мистецтв», Ляйпциг, 1739–50) і, особливо, підготовлена під керівництвом Д. Дідро і Ж.-Л. д'Аламбера 35-томна «Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers» («Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв і ремесел», Париж, 1751–80). У 1768–71 в Единбурзі вийшло перше 3-томне вид. «Encyclopaedia Britannica» ([«Британської Енциклопедії»](#)). З часом виникли різні типи Е.: енциклопед. словники з короткими тлумач. довідками; впорядковані за абеткою або іншою системою збірки більших моногр. статей про країни, народи, галузі наук, визначні події та явища; Е., що подають за заг. алфавітом як моногр. нариси, так і короткі довідки.

На укр. землях уже в перші сторіччя після запровадження християнства копіювали, а згодом і укладали рукописи енциклопед. змісту, зокрема такий характер мав переписаний у Києві «Ізборник Святослава» 1073, що містив збірку витягів з біблій. книг і творів візант. богословів та проповідників, відомості з природн. наук, етики, перелік рекомендов. і заборонених Церквою книг тощо. Першим друк. довідником енциклопед. змісту став «Лексіконъ славеноросскій и именъ тлъкованіє» Памви Беринди (К., 1627) – старослов'ян.-укр. словник і алфавітна збірка тлумачень євр., грец. та ін. влас. назв з біблій. історії. Ксьондз Б. Хмельовський, мешканець Львівщини, скомпілював польськомов. енциклопед. компендіум «*Nowe Ateny albo akademia wszelkiey scyencyi petna...*» («Нові Афіни, або Академія, сповнена всякого знання...»), т. 1–2, Л., 1745–46; 2-е вид. – т. 1–4, 1753–56), безсистемність якого, насиченість різними забобонами й застарілими поглядами на світ відзначали вже перші читачі, однак він містив й цікаві відомості з історії, математики, природознавства, підрозділи про рідкісні монети, збірки термінів, тлумачення прислів'їв, розділи про країни світу і міста, мови та їхнє походження. Наприкінці 19 – у перших десятиліттях 20 ст. укр. освітні товариства видали серії наук.-популяр. брошур з різних галузей, які загалом склали своєрідне енциклопед. зведення матеріалів для самоосвіти. Першою українознав. темат. Е. став довідник «Украинский народ в его прошлом и настоящем». До більшов. перевороту 1917 у Петрограді (нині С.-Петербург) видано два його томи (т. 1, 1914; т. 2, 1916; ред. – [Ф. Вовк](#), [М. Грушевський](#), [Ф. Корш](#), [А. Кримський](#), [М. Туган-Барановський](#) і [О. Шахматов](#)), куди увійшли узагальнюючі нариси про розвиток українознав. дослідж. та історію України (М. Грушевський), антропологію і етнографію (Ф. Вовк), географію ([С. Рудницький](#)), демогр. статистику ([О. Русов](#), [С. Томашівський](#), [В. Охримович](#)), звичаєве право ([П. Єфименко](#)), нарис історії української мови (О. Шахматов). На поч. 1930-х рр. у Харкові розпочато вид. «Української Радянської Енциклопедії» (гол. ред. – [М. Скрипник](#), його заст. – [М. Бажан](#)). 1931–32 друкували бюлетень УРЕ, але 1934, в умовах загострення репресій щодо укр. культури, роботу над нею припинено. 1942 у Ляйпцизі видано «Handbuch der Ukraine» («Довідник про Україну», за ред. [І. Мірчука](#)) – одну з гол. праць Укр. наук. інституту в Берліні, 1949 вийшла його скорочена англomовна версія «Ukraine and its People» («Україна та її народ»).

Перше укр. універсал. енциклопед. вид. – «Українська Загальна Енциклопедія» (УЗЕ; Львів; Станиславів; Коломия, 1930–35, т. 1–3; гол. ред. – [І. Раковський](#); ред. – [В. Сімович](#), [В. Дорошенко](#) і [М. Рудницький](#); опубл. кооп. видавництвом «Рідна школа»). Статті універсал. змісту базовані на нім. словнику Ф. Брокгауза «Brockhaus Konversations-Lexikon», спеціально для УЗЕ написано статті з українознавства, зокрема про укр. культуру та історію визв. змагань, біогр. довідки про укр. держ. і громад. діячів. В укладанні взяли участь 138 вчених із Зх. України і з-за кордону. 3-й том містив узагальнюючу ст. «Україна» (ред. – [В. Сімович](#)). В УРСР 1944 у Києві знову розпочато підготовку до вид. УРЕ, однак 1948 працю над нею припинено. Переломною подією в історії укр. енциклопедистики стало створення

«Енциклопедії Українознавства». Для цього у післявоєнні роки [В. Кубійович](#) згуртував видат. укр. вчених, які опинилися на еміграції. ЕУ готували під егідою НТШ з метою дати об'єктивну інформацію про Україну й укр. народ, висвітлити з наук. позицій питання, замовчувані або фальсифіковані в СРСР. Як місця вид. вказані Нью-Йорк і Париж, очолювана В. Кубійовичем гол. ред. знаходилася від 1951 у м. Сарсель pobl. Парижа, друкували книгу в Мюнхені. Як 1-й том оформлено три книги виданої за ред. В. Кубійовича і [З. Кузелі](#) темат. Е. (скорочено ЕУ-1), де вміщено монограф. нариси відомих учених про гол. аспекти українознавства (укр. тер. і емблеми, фіз. географія, природа, насел., етногр. характеристика українців, мова, історія, Церква, право, культура, літ-ра, мистецтво, наука, освіта, нар. госп-во, військо). 1955–84 видано 10 книг словник. частини (ЕУ-2), що разом утворили 2-й том (по суті, другу серію) ЕУ. Розширений і вдосконалений варіант ЕУ видано з ініціативи Укр. нар. союзу англ. мовою у видавництві Торонт. університету під назвою «Ukraine. A Concise Encyclopaedia» (т. 1, 1962; 1963; 1982; т. 2, 1971). Після відновлення 1990 діяльності НТШ у Львові заходами Інституту укр. археографії та джерелознавства НАНУ 1993–95 перевидано 3 томи ЕУ-1, а згодом НТШ у Львові перевидало й ЕУ-2.

Вид. ЕУ стало однією з причин того, що керівництво УРСР вимушено погодилося на пропозиції укр. діячів культури щодо підготовки в УРСР універсал. Е., в якій бл. третини матеріалів мало бути присвяч. Україні. 1957 у складі АН УРСР засн. гол. ред. УРЕ на чолі з М. Бажаном. Галуз. ред. керували провідні вчені, консультанти з бібліографії – *Ю. Меженко* і *Ф. Сарана*. 1959–63 у Києві видано 16 т. цієї Е., 1965 – 17-й т. «Українська Радянська Соціалістична Республіка» (фактично системат. Е. про Україну); 1967 цей том вийшов окремим рос. вид., 1969 – англ. мовою під назвою «Soviet Ukraine». 1968 надруковано хоч і неповний алфавіт. предмет. покажчик до УРЕ. У такому вигляді УРЕ стала своєрід. компромісом між владою, що хотіла зробити її насамперед знаряддям пропаганди, та більшістю авторів і працівників, котрі намагалися якнайповніше висвітлити досягнення українського народу в культурі, мистецтві, літ-рі, науці, економіці. В умовах обмеженої лібералізації політ. курсу, коли першим секр. ЦК КПУ був *П. Шелест*, УРЕ змогла стати об'єктивнішим джерелом інформації з історії України, ніж видані в післявоєн. час підручники й узагальнюючі істор. монографії. У ній вдалося опублікувати відомості про окремих діячів культури, репрес. комуніст. режимом і замовчуваних у поперед. рад. виданнях. За прикладом УРЕ аналог. нац. Е. видано й в ін. респ. СРСР. Повнотою відображення персоналій вирізнялося 1-е вид. «Українського радянського енциклопедичного словника» (т. 1–3, К., 1964–67; 1986–87; рос. мовою – 1988–89). У значно гірших політ. умовах, ніж 1-е, здійснювали 2-е вид. УРЕ. Публікацію Е. санкціонувало політбюро ЦК КПРС. У зв'язку з ворожим ставленням до нац. Е. гол. ідеолога комуніст. партії М. Суслова, дозвіл на 2-е вид. УРЕ кер-ву УРСР вдалося отримати тільки скориставшись з його тимчас. відсутності на засіданнях політбюро. Під диктатом парт. керівництва половину накладу (50 тис.) 2-го вид. УРЕ (12 т. у 13-ти кн., К., 1976–85) опубліковано рос. мовою.

Негативно вплинули на рівень енциклопед. праці виведення гол. ред. УРЕ зі структури АН УРСР і перетворення її у звич. видавництво у складі Держкомвидаву УРСР (1974) та смерть М. Бажана (1983), який часто досить успішно протистояв вимогам парт. верхівки і КДБ. Хоча у новому вид. УРЕ з'явилася низка статей, яких не було в попередньому, цензура не пропустила багато матеріалів з 1-х вид. УРЕ й «Українського радянського енциклопедичного словника». Однотом. енциклопед. словник підготовлено в УРСР раніше, ніж аналог. рос. вид., однак моск. цензура не дозволила видавати його, оскільки на той час ще не вийшов однотом. «Советский энциклопедический словарь». Уточнене та перероблене англomовне вид. словник. частини ЕУ надруковано під назвою «Encyclopedia of Ukraine». Її частиною є опублікована 1984 карта України з покажчиком геогр. назв (укладачі – В. Кубійович і [А. Жуковський](#)). Оскільки статті опрацьовували у формі комп'ютер. баз даних, нині триває оновлення всіх матеріалів ЕУ, завдяки чому її постійно вдосконалювана англomовна електронна версія стане принципово новим типом українознав. довідника. У лютому 1954 в місячнику «Дзвін» (Буенос-Айрес) розпочато друк «Енциклопедії українських вірувань, звичаїв та символів» *Є. Онацького*, згодом покладеної в основу його «Української Малої Енциклопедії» (т. 1–8, Буенос Айрес, 1957–67). У післямові автор зазначив, що його Е. має суб'єктив. характер, осн. увагу в ній звернено на висвітлення гуманітар. проблем і явищ укр. духов. культури, етики, релігії, сусп. психології, вірувань, нар. творчості, а також історії та літ-ри, трактів. з погляду християн. етики. Є. Онацький назвав свою Е. малою, оскільки вона не охоплює всіх галузей науки, однак з низки питань ця Е. є корис. доповненням ін. енциклопед. видань. Виходили у цей час і галуз. Е., зокрема 1939 у Львові видано 1-й зошит «Української господарської енциклопедії» (гол. ред. – *Є. Храпливий*), подальший друк якої перервала [2-а світова війна](#). В УРСР опубліковано однотомну «Колгоспну виробничу енциклопедію» (гол. ред. – *М. Співак*; К., 1950; 1956), що відіграла позитивну роль у популяризації знань з біології і агрокультури. На опрацюванні галуз. Е. деякий час зосередила свою увагу гол. ред. УРЕ після закін. 1-го вид. УРЕ. «Радянська енциклопедія історії України» (т. 1–4, К., 1969–72; відп. ред. – *А. Скаба*, заст. відп. ред. – [І. Компанієць](#)) стала кроком назад порівняно з 1-м вид. УРЕ. Вона відзначалася підкреслено пропагандист. спрямуванням, хоча й містила певну кількість корис. довідок з історії України; була перевантажена не тільки відверто тенденцій. матеріалами, але й числен. статтями з питань, не пов'язаних з Україною. З погляду фактич. докладності дещо кращі «Енциклопедія народного господарства Української РСР» (т. 1–4, 1969–72, відп. ред. – *С. Ямпольський*), «Українська сільськогосподарська енциклопедія» (т. 1–3, 1970–72, відп. ред. – *В. Пересипкін*; обидві – Київ). «Енциклопедія кібернетики» – одне з перших у світі енциклопед. вид. у цій галузі. Короткими однотом. Е. були «Нумізматичний словник» [В. Зварича](#) (Л., 1972) та «Біологічний словник» (К., 1974; 1986). Енциклопед. вид., присвяч. містам і регіонам, започаткували зб. ст. «Карпатська Україна» (Л., 1939) та виданий гол. ред. УРЕ енциклопед. довідник «Київ» (1981; рос. мовою – 1982; 1985; 1986), а також «Чернігівщина» (1990), «Полтавщина» (1992; усі – Київ) тощо. Енциклопед. характер мали й

збірки матеріалів про окремі повіти і регіони, які спочатку видавали переважно у діаспорі («Підгаєцька земля», Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1980, ред. – [Т. Гунчак](#); «Лемківщина: земля – люди – історія – культура», т. 1–2, Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1988, ред. – *Б. Струмінський* та ін.), серійні публікації [«Історія міст і сіл Української РСР»](#) (т. 1–26, 1967–74; кожній області та Києву присвяч. том, частина томів вийшла також рос. мовою, голова гол. редколегії – *П. Тронько*, до підготовки залучено широке коло краєзнавців), «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР» (т. 1–4, 1983–85; обидві – Київ). Оpubліковано низку біограф. словників письменників, митців і вчених. Оскільки в СРСР на той час не було жодної персонал. Е., присвяч. одному з рос. письменників, не дозволено надати назву Е. довідникові, задуманому як «Шевченківська енциклопедія» – він вийшов як «Шевченківський словник» (т. 1–2, К., 1978). Втручання цензури значно спотворило багато статей у цьому та ін. енциклопед. вид. із гуманітар. наук. Не менш шкідливим явищем стала самоцензура, оскільки деякі автори намагалися максимально пристосувати свої статті до тодіш. політ. вимог. Рівень цензур. втручання в окремі енциклопед. вид. залежав від конкрет. умов у час, коли виходив той чи ін. том. Оpubлікована видавництвом «Радянська школа» темат. «Дитяча енциклопедія для середнього і старшого віку» (т. 1–10, К., 1961–66) була мех. перекладом з рос. мови без пристосування до потреб і зацікавлень укр. дітей. Наприкінці 1980-х рр. зменшився цензур. тиск на гол. ред. УРЕ, якій 1988 присвоєно ім'я М. Бажана (нині *«Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана»*). Це позитивно вплинуло на характер опрацювання статей *«Української літературної енциклопедії»* (т. 1, 1989; т. 2, 1990; т. 3, 1995; відп. ред. – [І. Дзевєрін](#)), у якій подано інформацію про творчість ще донедавна заборонених письменників, а політ. оцінки підкреслено деідеологізовані. Найповнішим довідк. вид. у своїй галузі є [«Географічна енциклопедія України»](#) (т. 1–3, К., 1989–93). Галуз. Е. видавали також діаспорні автори, серед них – «Мала українська музична енциклопедія» [О. Залеського](#) (Мюнхен, 1971). З укладеної *Б. Романенчуком* кн. «Азбуковник: Енциклопедія української літератури» у видавництві «Київ» у Філадельфії вийшли 1-й (1966, літери А–Б) і 2-й (1973, літери В–Г) томи. Окрім статей про авторів, ця Е. містить довідки про окремі літ. твори давньої і серед. доби, альманахи та журнали, що відіграли певну роль у розвитку літери, статті про літературознавчі терміни. Відомості про Україну та укр. народ присутні в усіх іноз. універсал. і багатьох спец. Е. Найбільше інформації українознав. характеру містять Е. сусід. з Україною держав. Насичена цікавими, часто унікал. істор. матеріалами «Wielka encyklopedia powszechna» С. Орґельбранда (Warszawa, 1859–68). «Wielka encyklopedia powszechna PWN» (т. 1–12, у 13 т.– доповнення і поправки, Warszawa, 1962–72), головою редакц. ради якої був президент Польс. АН [Т.-М. Котарбінський](#), вирізнялася серед тогочас. Е., опублікованих під контролем цензури, більшою об'єктивністю (автори намагалися уникати пропагандист. штампів або подавали їх лаконічно) і користувалася популярністю в УРСР як менш заангажов., ніж рад., джерело інформації. Польс. енциклопед. довідник з українознавства «Ukraina, teraźniejszość i przeszłość» (Kraków, 1970; ред. – М. Карась, А.

Подраза), опубл. як 14-й т. «Prac historycznych» Ягеллон. університету в Кракові, доволі об'єктивно висвітлює укр. археологію, історію, культуру. З рос. Е. найбільше матеріалів про Україну містить фундам. [«Брокгауза и Ефрона Энциклопедический словарь»](#) (С.-Петербург, 1890–1907). Серед укр. авторів – І. Франко, М. Сумцов, Д. Багалій, А. Кримський, П. Тутковський; разом з тим у деяких статтях відображено погляди рос. великодержавників, що заперечували право українського народу на влас. нац. розвиток. 1-е вид. «Большой советской энциклопедии» (т. 1–66, 1926–47) мало більш наук. характер, ніж 2-е (т. 1–51, 1950–58), і навіть 3-є (т. 1–30, 1969–78; усі – Москва). Матеріали на укр. теми містили видані у Москві «Педагогическая энциклопедия» (т. 1–3, 1927–30), підготовлена за участі укр. авторів «Краткая литературная энциклопедия» (т. 1–9, 1962–78), енциклопед. словник «Книговедение» (т. 1, 1982). В «Советской исторической энциклопедии» (т. 1–16, Москва, 1961–76) деякі зі статей більш об'єктивні, ніж статті у вид. УРСР, що зумовлено меншим цензур. втручанням і загалом кращими умовами для розвитку гуманітар. наук у РРФСР, ніж у нац. респ., де ідеол. диктат набув потвор. форм переслідування «бурж.» націоналізму. Рос. рад. Е., як і Е. всіх ін. країн, подавали бібліографію різними мовами світу, тоді як у виданих в УРСР Е. при статтях дозволяли вміщувати тільки літ-ру укр. і рос. мовами. 30-ти томна «Большая российская энциклопедия», видання якої розпочато 2004 у Москві, містить чимало матеріалів про Україну, зокрема про міста (переважно обл. центри), визнач. політ. діячів, науковців, письменників, митців. Дані з українознавства містять видані у Мінську «Беларуская савецкая энцыклапедыя» (т. 1–12, 1969–75), «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» (т. 1–6, 1993–2003), «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» (т. 1–5, 1984–87), енциклопед. довідник «Франциск Скарына і яго часы» (1988; рос. мовою – 1990), а також литов. Е.: діаспорна «Encyclopaedia Lituanica» (т. 1–6, Boston, 1970–78) і рад. («Mažoji Letuviškoji Tarybine Enciklopedija» (т. 1–12, 1976–91). Більшість євр. Е., крім об'єktiv. відомостей про євреїв України, містять і матеріали, позначені антиукр. стереотипами. Особливо тенденційні статті «Краткой еврейской энциклопедии» (т. 1–11, Єрусалим, 1976–2005), натомість частина матеріалів «Encyclopaedia Iudaica» засвідчують більш зважений підхід до склад. проблем співжиття націй. Орієнтацію на поліпшення укр.-євр. взаємин на основі кращого пізнання фактів відображають енциклопед. довідник М. Ошеровича «Di Jidn in Ukraine» (т. 1–3, New-York, 1961) і започатк. 2001 популярна Е. «Українське єврейство» (відп. секр. – М. Феллер). Чимало об'єktiv. статей про Україну містила перша багатотомна чеська Е. «Ottův slovník naučný» (т. 1–28, 1888–1909; додаток – т. 1–12, 1930–43). Грунтов. перевіркою фактів, зокрема стосовно України, відзначається нім. Е. «Der grosse Brockhaus». У перших післявоєн. вид. «Encyclopaedia Britannica» і «Larousse Pierre» вміщено багато поверхових і навіть помилк. матеріалів про Україну. Істотно поліпшився у країнах світу рівень поінформованості про Україну тільки після проголошення її незалежності. Першою Е. в електрон. форматі на компакт-диску стала «Academic American Encyclopedia» (1986). Видана «Encyclopaedia Britannica» «Compton's MultiMedia Encyclopaedia» (1990), окрім тексту, має на компакт-диску озвучені відеозаписи.

Всі сучасні універсали Е. й Е. з соціогуманітар. наук містять статті про Україну, її держ. устрій, культуру. Найбільшого поширення в Україні набула Е. «World Book» (т. 1–22, Chicago; London; Sydney; Toronto, 1994), оскільки значну кількість її примірників розповсюдив фонд «Сейбр-Світло». Серед галуз. Е., з відомостями про народи, які проживали на території України, – багатотомна «Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft» (2-е вид. розпочато 1893); «Енциклопедія Ісламу»: 1-е вид. у нім. («Encyklopädie des Islam»), франц. («Encyclopédie de l'Islam») й англ. («The Encyclopaedia of Islam») версіях – 1913–36, 2-е вид. в англ. і франц. версіях – від 1954; «Słownik starożytności słowiańskich» (т. 1–7, Warszawa, 1961–82). Відомості про ранню історію міст і регіонів України подає франц. енциклопед. словник середньовіччя. 1973 Люблін. катол. університет розпочав вид. ґрунтов. довідника «Encyklopedia Katolicka», де є відомості про всі конфесії України.

У незалеж. Україні відсутність цензури створила умови для забезпечення об'єктивності енциклопед. видань. Це стосується, зокрема, підготовленої раніше Е. «Мистецтво України» (відп. ред. – А. Кудрицький), 1-й т. якої вийшов у Києві 1995. Однак в останні роки екон. ситуація в країні ускладнює збут вид., що призвело до зменшення накладів. Позитивно впливає на характер виданих остан. часом Е. співробітництво вчених з України та укр. діаспори. НТШ у США і НАНУ розпочали вид. семитомної «Енциклопедії української діаспори» (ЕУД), над якою працюють ред. у Чикаго (кер. і гол. ред. – В. Маркус) та Києві (кер. – В. Євтух і В. Трощинський). Хронологічно першим 1995 видано 4-й т. ЕУД (Австралія – Азія – Африка; К.; Нью-Йорк; Чикаго; Мельборн), 2009 – 1-й т. (США; кн. 1, Нью-Йорк; Чикаго). Енциклопедія «Українська мова», підготовлена Інститутами української мови та мовознавства НАНУ, вже мала 3 видання (К., 2000; 2004; 2007), позитивну оцінку науковців отримала «Мала енциклопедія етнологічного мовознавства» (К., 1996, відп. ред. – Ю. Римаренко). Інститут держави і права НАНУ видав «Юридичну енциклопедію» (т. 1–6, К., 1998–2004, гол. ред. – Ю. Шемшученко), колектив укладачів якої отримав Держ. премію України, Інститут історії України НАНУ від 2003 видає «Енциклопедію історії України» (станом на 2010 вийшло 6 т., гол. ред. – В. Смолій). ІМФЕ НАНУ видав два томи тритомної «Української музичної енциклопедії». Серед галузевих Е., підготовлених ВНЗ України, варто відзначити двотомні «Українську енциклопедію лісівництва» та «Дипломатичну енциклопедію України», тритомну «Екологічну енциклопедію». НТШ у Європі та НАНУ розпочали 2001 вид. «Енциклопедії Сучасної України». Задумана як доповнення і продовження ЕУ, вона у ході опрацювання набула характеру нової за типом Е., присвяч. істор. і культур. розвитку України й українського народу в 20 ст. Питання, що стосуються більш ранніх періодів, висвітлені у тому випадку, коли це доцільно для розуміння передумов сучас. процесів, а також підкреслення значення спадщини поперед. поколінь для сьогодення. Видання ЕСУ зумовило створення [Енциклопедичних досліджень Інституту НАНУ](#). Методика, апробована при створенні ЕСУ, використовується сучасними енциклопедистами України, зокрема нею скористалися укладачі тритомного «Тернопільського енциклопедичного словника». 3

появою Інтернету розпочалося нагромадження енциклопед. матеріалів про Україну й у цій мережі.

Я. Д. Ісаєвич, М. Г. Железняк

Найповнішим виданням про Україну англійською мовою є

«**Encyclopedia of Ukraine**» – п'ятитомна розширена, доповнена й осучаснена адаптація десяти томної «Енциклопедії Українознавства». Матеріали збирали та редагували за дирекції проф. Ю. Луцького (1977–82, т. 1) і Д. Струка (1982–93) у Торонт. відділі Канад. інституту укр. студій. Надрукована у видавництві Торонт. університету (Toronto; Buffalo; London, 1984, т. 1; 1988, т. 2; 1993, т. 3–5; гол. ред. В. Кубійович (т. 1–2) та Д. Струк (т. 3–5). У кожному томі бл. 1000 сторінок, по 3–4 тис. гасел, бл. тисячі фотографій, 50 карт, по 4–5 сторінок кольор. ілюстрацій; наклад 5 тис. прим. Статті поділено на 5 груп: 1) про Україну (фіз. опис – геогр. та геол. статті, опис ґрунту, флори і фауни, клімату, гідрографії; археологія, історія, літ-ра, освіта, мистецтво, мова, музика, нац. меншини, право, театр, економіка); 2) статті-огляди наук. дисциплін в Україні; 3) статті про регіони України (описи їх природи, історії, економіки та культури; додано спец. карти); 4) статті про відносини України з ін. державами і зв'язки українців з ін. народами, діяльність іноземців в Україні та українців у чужих державах; 5) чисельно найбільша, хоча статті тут невеликі за обсягом (персоналії, місцевості, істор. події, політ. партії, археол. періоди, наук. установи, громад. товариства й організації). У статтях обсягом понад 25 рядків зазначено автора, переважно вони містять бібліографію. Підготовку та редагування матеріалів фінансував Канад. інститут укр. студій, друк – Канад. фундація укр. студій за підтримки урядів провінцій Британ. Колумбії, Саскачевану й Манітоби, а також Федерал. уряду Канади. Над статтями працювали бл. тридцять ред. галузей та ста авторів і два картографи. Редакц. рада: В. Кубійович, А. Жуковський, В. Маркусь, Ю. Луцький, Д. Струк, згодом також [О.-М. Біланюк](#), [Б. Кравченко](#), М. Лупул, Ф. Сисин, С. Янів. Вид-во Канад. інституту укр. студій 2001 видало окремий том із покажчиком і поправками до т. 1–5; уклав А. Макух за допомогою І. Попович. Від 2001 робота над Е. триває в електрон. формі; відп. ред. – Р. Сенькусь.

Р. Сенькусь

Рекомендована література

1. Кубійович В., Маркусь В. Дві українські енциклопедії. Нью-Йорк, 1961;
2. Гудовщикова И. В. Общие зарубежные энциклопедии. Ленинград, 1963;
3. Кубійович В. Довідники Українознавства й Англомовна Енциклопедія Українознавства // Альманах УНС. 1972;
4. Шмушкис Ю. Е. Советские энциклопедии: Очерки истории. Вопросы методики. Москва, 1975;

5. Амбарцумян Н. О. Универсальные энциклопедии: проблемы и достижения. Москва, 1996;
6. The Encyclopedia Americana: International edition: Complete in thirty volumes. Connecticut, 1997;
7. Ельгарт О. Мультимедійні енциклопедії: світовий досвід видання // Книга і преса в контексті культурно-історичного розвитку українського суспільства. Л., 1998. Вип. 2;
8. Черниш Н. І. Українська енциклопедична справа. Л., 1998;
9. Її ж. Нариси з історії світової енциклопедичної справи. К., 2009;
10. Железняк М. Історія енциклопедичної справи в Україні // Україна дипломатична. К., 2009. Вип. 10;
11. Железняк М., Іщенко О., Очеретянко С., Давиденко О. Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі / Ред. І. Дзюба. К., 2021.

Покликання на статтю:

Енциклопедія / Я. Д. Ісаєвич, М. Г. Железняк, Р. Сенькус // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17918>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).